

Περιεχόμενα

- σ. 13 Πρόλογος
- σ. 17 1. «Τους αρέσει στ' αλήθεια αυτό το μέρος;»
- σ. 21 2. «Μετακομίζουν συνέχεια»
- σ. 29 3. «Στην πραγματικότητα ήταν φαντάσματα»
- σ. 33 4. «Δε ζητάω τίποτε περισσότερο από τα δικαιώματά μου»
- σ. 39 5. Ο Επίσκοπος Φάντασμα
- σ. 49 6. «Ανόητε, είπες, παράτα το... δεν υπάρχει χώρος γι' αυτό στην κόλαση»
- σ. 53 7. «Αν ήθελαν να μας σώσουν, θα μπορούσαν να το κάνουν»
- σ. 57 8. «Και τί σημασία έχει αν σε δουν;»
- σ. 63 9. «Και οι δύο διαδικασίες ξεκινούν πριν το θάνατο»
- σ. 81 10. «Χρειάζεται στρώσιμο. Τον ξέρω καλύτερα από εσένα»
- σ. 87 11. «Απλά πρέπει να αποκτήσεις υπόσταση»
- σ. 101 12. «Για μια στιγμή νόμισα πως άρχισε να μεγαλώνει και να γίνεται άνδρας»
- σ. 109 13. «Μόνο ο Μεγαλύτερος απ' όλους μπορεί να κάνει τον Εαυτό του αρκετά μικρό για να μπει στην Κόλαση»
- σ. 119 14. «Μη ζητάς από ένα όραμα σ' ένα όνειρο περισσότερα από όσα μπορεί να δώσει»
- σ. 123 Επίμετρο στην ελληνική έκδοση

Πρόλογος

Ο BLAKE ΕΓΡΑΨΕ ΤΟ *ΓΑΜΟ ΤΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΛΑΣΗΣ*. Αν γράφω για το διαζύγιό τους, δεν είναι επειδή θεωρώ τον εαυτό μου άξιο ανταγωνιστή μιας τέτοιας διάνοιας, ούτε γιατί νιώθω στο παραμικρό σίγουρος για το τι εννοούσε, αλλά επειδή, απ' όποια πλευρά κι αν το δει κανείς, η προσπάθεια των ανθρώπων να κάνουν ένα τέτοιο γάμο είναι διηνεκής. Βασίζεται στην άποψη, ότι η πραγματικότητα ποτέ δε θα μας φέρει αντιμέτωπους με ένα απόλυτα πειστικό και αναπόφευκτο δίλημμα (είτε-είτε), και ότι, άπαξ κι έχουμε ικανότητες και (πάνω απ' όλα) χρόνο, πάντα θα βρισκουμε κάποιον τρόπο να συνδυάζουμε και τις δύο εναλλακτικές λύσεις. Ότι δηλαδή η πρόοδος, κάποια ρύθμιση, κάποιου είδους εξαγνισμός, θα μετατρέψουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο το κακό σε καλό, χωρίς εμείς να χρειαστεί ν' απαρνηθούμε τίποτα απ' όσα θα θέλαμε να διατηρήσουμε.

Θεωρώ πως αυτή η αντίληψη είναι ένα ολέθριο λάθος. Δεν μπορεί κανείς να παίρνει μαζί του όλες τις βαλίτσες του σε όλα τα ταξίδια. Σε κάποιο ταξίδι ακόμα και «το δεξί σου χέρι ή το δεξί σου μάτι» μπορεί να είναι ανάμεσα σε αυτά που πρέπει ν' αφήσεις πίσω! Δε ζούμε σ' έναν κόσμο όπου όλοι οι δρόμοι αποτελούν ακτίνες ενός κύκλου κι έπειτα από κάποιο σημείο συγκλίνουν και συναντιούνται στο κέντρο! Ζούμε μάλλον σ' έναν κόσμο όπου κάθε δρόμος, έπειτα από λίγα χιλιόμετρα χωρίζεται σε δύο, ο καθένας από αυτούς σε άλλους δύο, και σε κάθε διακλάδωση πρέπει να πάρεις μια απόφαση. Ακόμα και στο βιολογικό επίπεδο, η ζωή δε μοιάζει με ποτάμι αλλά με δέντρο. Δε βαδίζει προς την ενότητα· αντίθετα απομακρύνεται από αυτήν και τα πλάσματα διαφοροποιούνται καθώς εξελίσσονται.

Το καλό, καθώς τελειοποιείται, διαφοροποιείται συνεχώς, όχι μόνο από το κακό αλλά και από τον εαυτό του.

Δεν πιστεύω πως χάνονται όσοι επιλέγουν λάθος δρόμους. Η σωτηρία τους όμως βρίσκεται στο να επιστρέψουν στο σωστό δρόμο. Μια λάθος πράξη μπορεί να διορθωθεί, αλλά μόνο αν γυρίσεις προς τα πίσω μέχρι να εντοπίσεις το σφάλμα και να το διορθώσεις· ποτέ *συνεχίζοντάς το*. Το κακό μπορεί να διορθωθεί, αλλά δεν μπορεί να «εξελιχθεί» σε καλό. Ο χρόνος δεν το θεραπεύει. Τα «μάγια» πρέπει να λυθούν, κομμάτι κομμάτι, το ένα μετά το άλλο. Δεν υπάρχει άλλος τρόπος. Το δίλημμα «είτε-είτε» παραμένει. Αν επιμένουμε να κρατήσουμε την Κόλαση (ή ακόμα και τη Γη), δε θα δούμε τον Παράδεισο. Αν αποδεχτούμε τον Παράδεισο, δε θα μπορέσουμε να κρατήσουμε ούτε το πιο μικρό και πιο αγαπημένο ενθύμιο από την Κόλαση. Είμαι σίγουρος, πως όποιος έφτασε στον Παράδεισο, θα συνειδητοποιήσει ότι αυτά που εγκατέλειψε (ακόμα κι αν έβγαλε το δεξί του μάτι) δε χάθηκαν. Πως ο πυρήνας αυτού που πραγματικά αναζητούσε (ακόμα και στις πιο εξαχρειωμένες και άθλιες επιθυμίες του), θα είναι εκεί, πέρα από κάθε προσδοκία, να τον περιμένει στη Βασιλεία των Ουρανών. Με αυτή την έννοια μπορούμε να πούμε για όσους ολοκλήρωσαν το ταξίδι (και μόνο γι' αυτούς), ότι το καλό αγκαλιάζει τα πάντα και ο Παράδεισος υπάρχει παντού. Αλλά εμείς, που δε φτάσαμε ακόμα στην κατάσταση αυτή, δεν πρέπει να προσπαθούμε να επισπεύσουμε προκαταβολικά αυτό το όραμα. Αν το κάνουμε, είναι πιθανό να ενστερνιστούμε την ψευδή και καταστροφική αυταπάτη, ότι όλα είναι μέσα στο καλό και πως ο Παράδεισος είναι παντού.

Τι γίνεται όμως, θα ρωτήσετε, με τη Γη; Νομίζω πως τελικά τη Γη δε θα τη βρει κανείς σε ένα συγκεκριμένο μέρος. Πιστεύω πως αν προτιμηθεί η Γη αντί του Παραδείσου, θα αποδειχθεί πως ήταν εξαρχής απλά μια περιοχή της Κόλασης. Αν όμως τοποθετηθεί δεύτερη σε σχέση με τον Παράδεισο, τότε θ' αποδειχτεί πως ήταν εξαρχής ένα κομμάτι του ίδιου του Παραδείσου.

Ακόμα δυο πράγματα πρέπει να ειπωθούν γι' αυτό το μικρό βιβλίο.

Πρώτον, πρέπει να αναγνωρίσω την υποχρέωσή μου σε ένα συγγραφέα, που δε θυμάμαι πια το όνομά του, τον οποίο διάβασα πριν αρκετά χρόνια σ' ένα έγχρωμο αμερικάνικο περιοδικό με τίτλο *Scientifiction*. Η ιδέα για την άκαμπτη και άθραυστη ποιότητα της παραδείσιας ύλης μου, ήταν δικό του δημιούργημα, αν και αυτός τη χρησιμοποίησε αυτήν την ιδέα για διαφορετικό και πιο ευφυή σκοπό: ο ήρωάς του ταξίδεψε στο παρελθόν, όπου συνάντησε σταγόνες βροχής που μπορούσαν να τον τρυπήσουν σαν σφαίρες και σάντουιτς που κανένας δεν μπορούσε να δαγκώσει (!), προφανώς διότι τίποτα από το παρελθόν δεν μπορεί ν' αλλάξει. Εγώ, με λιγότερη πρωτοτυπία αλλά (ελπίζω) με ανάλογη ορθότητα, μετέφερα την παραπάνω σύλληψη στην αιωνιότητα. Αν ο συγγραφέας της ιστορίας διαβάσει ποτέ αυτό το κείμενο, τού ζητώ να αποδεχτεί τις ευχαριστίες μου.

Το δεύτερο είναι το εξής. Παρακαλώ τους αναγνώστες να έχουν στο νου τους, ότι η ιστορία μου είναι φανταστική. Έχει βέβαια, ή τουλάχιστον προσπάθησα να έχει, ηθικό δίδαγμα. Αλλά οι μεταφυσικές συνθήκες της είναι απλά και μόνο μια φανταστική υπόθεση· δεν αποτελούν ούτε καν σκέψη ή εικασία για το τι πρόκειται να συναντήσουμε. Το τελευταίο πράγμα που επιθυμώ, είναι να διεγείρω την περιέργεια του αναγνώστη για τις πραγματικές λεπτομέρειες της μετά θάνατον ζωής.

C.S. Lewis
Απρίλης, 1945

8. «Και τι σημασία έχει αν σε δουν;»

ΚΑΘΙΣΑ ΑΚΙΝΗΤΟΣ ΣΕ ΜΙΑ ΠΕΤΡΑ ΣΤΗΝ ΟΧΘΗ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ, δυστυχισμένος όσο ποτέ άλλοτε στη ζωή μου. Ός εκείνη τη στιγμή ποτέ δεν είχα σκεφτεί ν' αμφισβητήσω τις προθέσεις των Λαμπρών Ανθρώπων, ούτε τη δεδομένη καλοσύνη της χώρας τους, ακόμα και αν ήταν μια χώρα στην οποία δεν μπορούσα να μείνω περισσότερο. Είχε περάσει, είναι αλήθεια, από το μυαλό μου η σκέψη, πως αν αυτοί οι Συμπαγείς Άνθρωποι ήταν τόσο φιλόανθρωποι όσο είχα ακούσει ένα-δύο από αυτούς να υποστηρίζουν, θα μπορούσαν να είχαν κάνει κάτι για να βοηθήσουν τους κατοίκους της Πόλης, κάτι περισσότερο από να τους συναντήσουν απλά στην πεδιάδα. Και τώρα μια τρομερή εξήγησή μου διαπέρασε το μυαλό: μπορεί όλο αυτό το ταξίδι να επετράπη στα Φαντάσματα μόνο και μόνο για να παίξουν μαζί τους! Αποτρόπαιοι μύθοι και δοξασίες αναδεδύτηκαν στη σκέψη μου. Θυμήθηκα πώς οι Θεοί είχαν τιμωρήσει τον Τάνταλο. Σκέφτηκα το χωρίο από το Βιβλίο της Αποκάλυψης, που λέει ότι οι καπνοί της Κόλασης αναδύονται αιώνια υπό το βλέμμα των ευλογημένων πνευμάτων. Θυμήθηκα πως ο κακόμοιρος Κόουπερ, ενώ ονειρευόταν ότι τελικά δεν ήταν καταδικασμένος στην απώλεια, αμέσως συνειδητοποιούσε πως το όνειρο του ήταν ψεύτικο κι έλεγε: «Αυτά είναι τα πιο αιχμηρά βέλη της φαρέτρας Του». Και όσα είχε πει για τη βροχή το Σκληροτραχίλο Φάντασμα, ήταν προφανώς αλήθεια. Ακόμα και μερικές ψιχάλες από ένα κλαδί θα μπορούσαν να με κάνουν κομμάτια. Δεν το είχα σκεφτεί αυτό έως τώρα. Ούτε πόσο εύκολα θα μπορούσε να με διαλύσει η δροσιά του καταρράκτη!

Η αίσθηση του κινδύνου, που σε καμιά στιγμή δεν έλειψε τελείως από τη στιγμή που άφησα το λεωφορείο, ξύπνησε απότομα μέσα μου.

Κοίταξα τριγύρω μου τα δέντρα, τα λουλούδια και τον καταρράκτη που μιλούσε. Άρχιζαν όλα να μου μοιάζουν ανυπόφορα απειλητικά. Λαμπερά έντομα πετούσαν τριγύρω. Αν κάποιος από αυτά πετούσε καταπάνω στο πρόσωπό μου, δε θα με διαπερνούσε στο λεπτό; Αν στεκόταν στο κεφάλι μου, δε θα με συνέθλιβε με το βάρος του; Ο τρόμος μου ψιθύρισε: «Δεν είναι αυτό μέρος για σένα». Μου ήρθαν στο νου και τα λιοντάρια.

Χωρίς κάποιον ξεκάθαρο σχέδιο στο μυαλό μου, σηκώθηκα και βάλθηκα ν' απομακρύνωμαι από το ποτάμι, προς την κατεύθυνση όπου τα δέντρα άρχιζαν να πυκνώνουν. Δεν το είχα πάρει εντελώς απόφαση να γυρίσω στο λεωφορείο, αλλά ήθελα ν' αποφύγω τους ανοικτούς χώρους. Αν μπορούσα να βρω έστω κι ένα ίχνος απόδειξης, πως μπορούσε στ' αλήθεια ένα Φάντασμα να μείνει εδώ και πως η απόφαση δεν ήταν απλά μια απάνθρωπη κωμωδία, δε θα γύριζα πίσω. Συνέχισα να περπατάω ζωηρά, προσέχοντας καλά τριγύρω μου. Σε περίπου μισή ώρα έφτασα σε ένα μικρό ξέφωτο με λίγους θάμνους στο κέντρο του. Καθώς σταμάτησα κι αναρωτιόμουν αν θα το διασχίσω, συνειδητοποίησα πως δεν ήμουν μόνος.

Ένα Φάντασμα ξεπρόβαλε στο ξέφωτο –όσο πιο γρήγορα μπορούσε να προχωρήσει στο δύσβατο έδαφος–, κοιτάζοντας πίσω του σαν κάτι να το καταδίωκε. Διέκρινα ότι το φάντασμα αυτό ήταν κάποτε γυναίκα, μια καλοντυμένη γυναίκα, αλλά οι σκιές των στολιδιών της έμοιαζαν φριχτές στο πρωινό φως. Πήγαινε κατά τους θάμνους. Δεν μπορούσε να μπει ανάμεσά τους, τα κλαδιά και τα φύλλα ήταν πολύ άκαμπτα, αλλά χώθηκε όσο πιο κοντά τους μπορούσε. Έμοιαζε να πιστεύει πως κρυβόταν.

Μια στιγμή αργότερα άκουσα βήματα κι ένας από τους Λαμπρούς Ανθρώπους εμφανίστηκε. Μπορούσες άνετα να ξεχωρίσεις τον ήχο των ποδιών τους, γιατί εμείς τα Φαντάσματα δεν κάναμε καθόλου θόρυβο όταν περπατούσαμε.

– Φύγε μακριά μου! στρίγκλισε το Φάντασμα. Φύγε μακριά μου. Δε βλέπεις πως θέλω να μείνω μόνη μου;

– Μα χρειάζεσαι βοήθεια, είπε ο Λαμπρός Άνθρωπος.

– Αν σου 'χει απομείνει έστω και λίγη ανθρωπιά, είπε το Φάντασμα, θα μείνεις μακριά μου. Δε θέλω βοήθεια. Θέλω να μείνω μόνη μου. Φύγε μακριά μου. Το ξέρεις πως δεν μπορώ να περπατήσω αρκετά γρήγορα σε αυτά τα τρομερά καρφιά ώστε να μπορέσω να σου ξεφύγω. Είναι απάνθρωπο να το εκμεταλλεύεσαι αυτό.

– Α, αυτό! είπε το Πνεύμα. Αυτό θα φτιάξει γρήγορα. Αλλά πηγαίνεις προς την αντίθετη κατεύθυνση. Εκεί πίσω, στα βουνά πρέπει να πας. Μπορείς να στηριχτείς πάνω μου σε όλη τη διαδρομή. Δεν μπορώ να σε κουβαλάω εντελώς, αλλά θα είναι σαν να μην έχεις καθόλου βάρος στα πόδια σου και θα πονάς λιγότερο σε κάθε σου βήμα.

– Δε φοβάμαι μην πληγωθώ. Το ξέρεις αυτό.

– Τότε ποιο είναι το πρόβλημα;

– Δεν μπορείς να καταλάβεις τίποτα; Στ' αλήθεια πιστεύεις πως θα πάω σε όλο αυτόν τον κόσμο, έτσι;

– Μα γιατί όχι;

– Δε θα είχα πατήσει το πόδι μου αν ήξερα ότι όλοι είστε έτσι ντυμένοι.

– Καλή μου, βλέπεις, δεν είμαι καθόλου ντυμένος.

– Δεν εννοούσα αυτό. Φύγε σου λέω.

– Μα, δεν μπορείς ούτε να μου πεις γιατί;

– Αν δεν μπορείς να καταλάβεις από μόνος σου, δεν έχει κανένα νόημα να προσπαθήσω να σου εξηγήσω. Πώς είναι δυνατόν να πάω έτσι όπως είμαι ανάμεσα σε τόσους ανθρώπους με αληθινά, λαμπρά σώματα; Είναι πολύ χειρότερο από το να έβγαινα έξω γυμνή στην Γη. Να κοιτάζουν όλοι από μέσα μου;

– Α, κατάλαβα. Αλλά ήμασταν όλοι λίγο διάφανοι όταν πρωτοήρθαμε, ξέρεις. Αυτό θα περάσει. Απλά έλα και δοκίμασε.

– Μα θα με δουν.

– Και τι σημασία έχει αν σε δουν;

– Προτιμώ να πεθάνω.

– Έχεις ήδη πεθάνει. Δε θα βγάλεις τίποτα με το να πεθάνεις ξανά.

Το Φάντασμα έβγαλε έναν ήχο. Κάτι ανάμεσα σε αναφιλητό και σε γρύλισμα.

– Εύχομαι να μην είχα γεννηθεί ποτέ, είπε. Για ποιο λόγο γεννιόμαστε;

– Για την αστείρευτη ευτυχία, είπε το Πνεύμα. Μπορείς να τη ζήσεις με ένα απλό σου βήμα...

– Μα σου λέω, θα με δουν.

– Σε μια ώρα δε θα σε νοιάζει καθόλου. Σε μια μέρα θα γελάς με αυτή τη σκέψη. Δε θυμάσαι εκεί πίσω στη Γη; Υπήρχαν πράγματα πολύ ζεστά για να τ' αγγίξεις με το δάχτυλό σου, αλλά μπορούσες να τα πεις χωρίς πρόβλημα. Κάπως έτσι είναι και η ντροπή. Αν την αποδεχτείς, αν πεις το ποτήρι ως τον πάτο, θα δεις ότι είναι πολύ θρεπτική. Προσπάθησε όμως να κάνεις κάτι άλλο με αυτή και θα δεις ότι ζεματάει.

– Στ' αλήθεια θες να πεις ότι...; είπε το Φάντασμα και μετά σταμάτησε. Η αγωνία μου είχε φτάσει στο κατακόρυφο. Ένιωθα πως η ίδια μου η μοίρα εξαρτιόταν από την απάντησή της. Θα μπορούσα να πέσω στα πόδια της και να την ικετεύω να λυγίσει.

– Ναι, είπε το Πνεύμα. Έλα και δοκίμασε.

Νόμιζα πως το Φάντασμα είχε σχεδόν υπακούσει. Σίγουρα έκανε μια κίνηση, αλλά μετά ξαφνικά φώναξε:

– Όχι, δεν μπορώ. Σου λέω ότι δεν μπορώ. Για μια στιγμή, καθώς μιλούσες, σχεδόν νόμιζα... Αλλά όταν φτάνω στο σημείο όπου... Δεν έχεις κανένα δικαίωμα να μου ζητάς να κάνω κάτι τέτοιο. Είναι αηδιαστικό. Δε θα συγχωρούσα ποτέ τον εαυτό μου αν το έκανα. Ποτέ, ποτέ! Και δεν είναι δίκαιο. Έπρεπε να μας είχαν προειδοποιήσει. Δε θα είχα έρθει ποτέ. Και τώρα σε παρακαλώ, φύγε!

– Καλή μου φίλη, είπε το Πνεύμα, μπορείς έστω και για μια στιγμή, να συγκεντρωθείς σε κάτι άλλο εκτός από τον εαυτό σου;

– Σου απάντησα ήδη, είπε το Φάντασμα, ψυχρό, μα ωστόσο δακρυσμένο.

– Τότε μόνο ένας τρόπος απομένει, είπε το Πνεύμα. Και προς μεγάλη μου έκπληξη έβαλε ένα κέρασ στα χείλη του και φύσηξε δυνατά.

Έκλεισα τ' αυτιά μου. Η γη έμοιαζε να σείεται, ολόκληρο το δάσος άρχισε να τρέμει στον ήχο του κέρατος. Υποθέτω πως πρέπει να επήλθε μια παύση μετά από αυτό (αν και έμοιαζε να μην υπάρχει καμία). Και έπειτα άκουσα χτύπο οπλών, μακριά στην αρχή, αλλά στη συνέχεια πιο κοντά μας. Ώσπου να καταλάβω τι ήταν, έφτασε τόσο κοντά που άρχισα να ψάχνω κάπου να προφυλαχτώ. Πριν προλάβω να βρω κάτι, ο κίνδυνος μάς είχε περικυκλώσει: μια αγέλη μονόκερων εμφανίστηκε σαν κεραυνός μέσα στο ξέφωτο, είκοσι επτά παλάμες ψηλός ο μικρότερός τους και κατάλευκοι σαν κύκνοι, εκτός από την κόκκινη λάμψη στα μάτια και τα ρουθούνια τους και το αστραφτερό λουλακί των κεράτων τους. Θυμάμαι ακόμα τον πνιχτό ήχο που έβγαζε το απαλό υγρό γρασίδι στο πάτημά τους, το σπάσιμο των χαμόκλαδων, το ρουθούνισμα και τα χλιμιντρίσματα, πώς τα πισινά τους πόδια σηκώνονταν και τα κερασφόρα κεφάλια τους τινάζονταν προς τα κάτω, σαν να ήταν σε μάχη. Ακόμη και τότε αναρωτιόμουν για ποια αληθινή μάχη προοριζόταν όλη αυτή η προετοιμασία. Άκουσα τη στριγκλιά του Φαντάσματος και νομίζω ότι πήδηξε μακριά από τους θάμνους... ίσως προς το Πνεύμα, αλλά δεν είμαι σίγουρος. Επειδή δεν είχα πια κουράγιο, έφυγα, χωρίς προς το παρόν να δώσω σημασία στο φοβερό ποδοβολητό. Και δεν τόλμησα ούτε μια φορά να σταματήσω. Έτσι ποτέ δεν είδα το τέλος εκείνης της συνάντησης.

Επίμετρο στην ελληνική έκδοση

Ο C. S. LEWIS ΕΙΝΑΙ ΔΙΑΣΗΜΟΣ ΣΤΟΝ ΑΓΓΛΟΣΑΞΩΝΙΚΟ κόσμο, όχι μόνο ως συγγραφέας παραμυθιών, αλλά και ως «απολογητής του χριστιανισμού». Η δεύτερη αυτή πλευρά του έργου του είναι άγνωστη στην Ελλάδα.

Στην Ελλάδα ο όρος «απολογητική» είναι σχεδόν κακόφημος. Χαρακτηρίζει κάποιον που δεν ενδιαφέρεται για την αλήθεια, αλλά πώς φανατικά θα δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα μιας αυθαίρετης πίστης. Χάθηκε η αρχαία σημασία του όρου που ήταν η εξήγηση, στον άσχετο και στον πολέμιο, της σταυρωμένης χριστιανικής Αλήθειας.

Ένα σπουδαίο έργο, απολογητικό με την αρχαία-αυθεντική σημασία του όρου και συνάμα συναρπαστικό χάρη στη μυθιστορηματική του υφή, είναι και το παρόν βιβλίο του C. S. Lewis για την Κόλαση και τον Παράδεισο.

I

Ο C. S. Lewis είναι χριστιανός εκ μεταστροφής. Πριν, ήταν συνειδητός άθεος. Και πιο πριν, συμβατικός χριστιανός – χριστιανός «εκ γενετής».

Δεν είναι το ίδιο ο «εκ γενετής» χριστιανός με τον «εκ μεταστροφής». Ο «εκ γενετής», όσο καταρτισμένος κι αν είναι, δε γνωρίζει τι εστί άθεος. Δεν έχει την εμπειρία του εωσφορικού εγωισμού, δηλαδή του απόλυτου εγωισμού, που είναι η συνειδητή άρνηση του Θεού.

Ο «εκ μεταστροφής» έχει τις προϋποθέσεις για μια πιο αυθεντική κατανόηση της χριστιανικής Πίστης. Για τούτο και είναι λιγότερο επιρ-

ρεπής στο να «απορρίπτει» αυτό που δεν καταλαβαίνει, ή να παρεμβάλλει δικές του επινοήσεις. Επιμένοντας στη διαφορά, θυμίζω ότι το σπάνιο αυτό είδος χριστιανών πρωτοεμφανίστηκε στον ελληνικό χώρο. «Εκ μεταστροφής» ήταν αυτοί που έφτιαξαν την Εκκλησία. Θα μπορούσαν ποτέ χριστιανοί σαν και μας, που τα βρήκαμε όλα έτοιμα και αγνοούμε την αξία τους, να φτιάξουμε κάτι;

Εισερχόμενος στο χριστιανισμό «απ' έξω» ο C. S. Lewis έχει αυτό που στερούνται οι «εντός»: την εικόνα της εξωτερικής ενότητας του χριστιανισμού, δηλαδή της διαφοράς του προς ό,τι τον περιβάλλει. Γνωρίζοντας, έπειτα, το χριστιανισμό μέσα από τους πιο διαφορετικούς νεότερους και μεσαιωνικούς συγγραφείς, έχει κι αυτό που στερούνται οι «εντός» των ομολογιακών τειχών του: την αίσθηση της παράδοξης εσωτερικής ενότητας του χριστιανισμού. Αναστρεφόμενος, τέλος, με τις πηγές της χριστιανικής Πίστης (από το πρωτότυπο, καθώς ξέρει αρχαία ελληνικά), γνωρίζει και πού βρίσκεται ο «πήχης», το μέτρο της διαχρονικής ενότητας του χριστιανισμού: στους αρχαίους συγγραφείς, την άμεση γνώση των οποίων και συνιστά, αντί της έμμεσης γνώσης από τα ογκώδη και δυσνόητα βιβλία των συγχρόνων μας.

Τον βλέπουμε να μας τα αναλύει όλα αυτά στη λαμπρή εισαγωγή του στην αγγλική μετάφραση της πραγματείας του Αγίου Αθανασίου *Περί της ενανθρωπήσεως του Λόγου και της δια σώματος προς ημάς επιφανείας αυτού*. Τη χαρακτηρίζει αριστούργημα. Αλήθεια, ποιος από μας θα είχε, την παρόρμηση έστω, να προτείνει, αν όχι Μέγα Αθανάσιο, τουλάχιστο τα *Λειτουργικά Κείμενα*, τα οποία και ακούμε – όταν τ' ακούμε– χωρίς να καταλαβαίνουμε;

Ο C. S. Lewis έχει, λοιπόν, τις προϋποθέσεις να μας εξηγήσει τη χριστιανική πίστη για την Κόλαση και τον Παράδεισο, και να καταλάβουμε. Το *Μεγάλο Διαζύγιο* είναι μάλιστα κάτι παραπάνω από εξήγηση. Λειτουργεί σαν καθρέφτης. Βλέπεις την Κόλαση μέσα σου.

II

Λένε συνήθως ότι για την επιστήμη δεν υπάρχει Θεός. Ούτε Ψυχή, Κόλαση και Παράδεισος.

Ο άνθρωπος είναι ζώο. Όπως όλα τα άλλα. Με τη μόνη διαφορά ότι έχει επίγνωση του θανάτου του. Αυτή η επίγνωση είναι και το μεγάλο του πρόβλημα. Δεν ωφελεί όμως να το σκέπτεται. Γιατί δεν υπάρχει τίποτα πέρα από τον τάφο. *Φάγωμεν πίνωμεν αύριον γαρ αποθνήσκωμεν*. Αυτή είναι, εν ολίγοις, η σοφία που εμπνέει τον αγαπημένο μας σύγχρονο πολιτισμό.

Πρέπει να ομολογήσουμε, ότι αυτή η (όχι και τόσο «νέα») «σοφία», έχει κατατροπώσει την άλλοτε εδραιωμένη χριστιανική πίστη, ότι κάτι πολύ σοβαρό συντελείται μετά το θάνατο. Να την ξεριζώσει τελείως είναι βέβαια αδύνατο. Γιατί δεν είναι εύκολο να έχεις συνεχώς το κεφάλι χωμένο στην άμμο. Και να πείθεις τον εαυτό σου πως «δεν υπάρχει πρόβλημα». Όλο και κάποιος δικός σου θα πεθάνει. Όλο και κάποια αρρώστια θα σου βάλλει ψύλλους στ' αυτιά. Μπορεί να τον ξεχνούμε το θάνατο, αλλά αυτός δε μας ξεχνά.

Κάτω από την πίεση του «πνεύματος της εποχής» αρχίσαμε οι χριστιανοί να κάνουμε εκπτώσεις στην Πίστη μας. Το πρώτο, που με ανακούφιση πετάξαμε, είναι η πίστη ότι υπάρχει Κόλαση και Παράδεισος. Δεν είμαστε δα και τόσο καθυστερημένοι, σαν τις αγράμματες γιαγιάδες μας, να πιστεύουμε ότι μας περιμένουν τα καζάνια με την καυτή πίσσα, οι διαβόλοι με τις σούβλες στο χέρι, ή το ακοίμητο σκουλήκι και το σκότος το εξώτερο.

Το δεύτερο, που εγκαταλείπουμε, είναι η πίστη στην αθανασία της ψυχής. Αμφιβάλλουμε ακόμα κι αν έχουμε ψυχή. Αρκετοί είναι, άλλωστε, οι φιλελεύθεροι θεολόγοι, που μας βεβαιώνουν ότι οι Αλεξανδρινοί μεταφραστές της Παλαιάς Διαθήκης έκαναν το «μοιραίο λάθος» να αποδώσουν με τον ελληνικό όρο «ψυχή» κάτι που στα εβραϊκά σήμαινε απλώς «ζωή». Η έννοια της «ψυχής», σαν οντότητας διαφορετικής από το σώμα, που εξακολουθεί να ζει και μετά τον θάνατό του, είναι λένε «αρχαιοελληνική δοξασία». Ειδωλολατρική ιδέα,

ξένη προς το χριστιανισμό. Που όμως «παρεισέφρησε» στη χριστιανική Πίστη και εκτόπισε την «αυθεντική» βιβλική αντίληψη. Έρχεται κατόπιν και η φιλοσοφική ανάλυση, για να εδραιώσει την αμφιβολία: πώς μπορεί να επιζεί η «υπόσταση» του ανθρώπου, χωρίς την «ουσία» της και χωρίς τις «ενέργειές» της;

Για το Θεό είμαστε ίσως πιο συγκρατημένοι. Του επιφυλάσσουμε την τιμητική θέση της αδιάφορης «ανωτέρας δύναμης».

III

Ως πρώην άθεος, ο C. S. Lewis γνωρίζει καλύτερα από το συμβατικό χριστιανό την αρνητική επιχειρηματολογία. Και την έχει μελετήσει στο αβυσσαλέο ψυχικό της βάθος.

Γνωρίζει επίσης τα γνωσιολογικά ελαφρυντικά της. Ότι τα «μετά τον θάνατο», τα «μετά τα φυσικά», δεν είναι «προέκταση» του θνητού μας κόσμου. Είναι ένας «άλλος κόσμος». Απολύτως ξένος στην ευκλείδεια αντιληπτικότητα μας. Ασύλληπτος με τους όρους της τριδιάστατης σκέψης μας. Ακατανόητος.

Μόνο η Τέχνη μπορεί να μας πει κάτι γι' αυτόν, επειδή χρησιμοποιεί μεταφορικές εικόνες και σύμβολα. Ο «μύθος», το σύμβολο και η αλληγορική εικόνα, δεν κρύβουν ούτε φανερώνουν, λέει ο Ηράκλειτος, αλλά σημαίνουν. Αυτό που «σημαίνουν» (επισημαίνουν) αληθεύει με τρόπο «λοξό». Δηλαδή τελείως διαφορετικό απ' τον τρόπο που αληθεύει μια επιστημονική ή φιλοσοφική πρόταση. Το θέμα δεν είναι, εδώ, αν οι εικόνες κυριολεκτούν το νόημα, αν είναι λογικά συνεπείς ή είναι χονδροειδείς (πυρές, καζάνια κλπ.). Το θέμα είναι αν η ψυχολογική τους δύναμη είναι τέτοια, που μπορεί να ξυπνήσει τον άνθρωπο από τη λήθη του θανάτου. Όστε να κάνει κάτι με τον εαυτό του. Αυτό το «κάτι» είναι που έχει σημασία.

Χρησιμοποιώντας την κατ' εξοχήν Τέχνη του νεωτερικού ανθρώπου, που είναι η μυθιστορηματική αφήγηση, ο C. S. Lewis κατορθώνει να μας δείξει με εντυπωσιακή ενάργεια αυτό το «κάτι», που χάθηκε μαζί με τις φθαρμένες μεσαιωνικές αφηγήσεις.

Ναι, όντως, υπάρχει Κόλαση και Παράδεισος. Κι αυτό γιατί ο Θεός έκανε τον άνθρωπο Πρόσωπο, με ψυχή αθάνατη, προικισμένη με την ελευθερία να Του μοιάσει: Να γίνει *Θεός κατά χάριν*. – Αν βέβαια το θελήσει. Η ζωή του υπόκειται στον αιώνιο αυτό αυθυπερβατικό σκοπό. Αυτός είναι ο λόγος που, αν αποτύχω, «πηγαίνω στην Κόλαση». «Κόλαση» είναι η προσωπική-εθελοντική αποτυχία μου. Δεν είναι κάτι «άλλο». Κάτι «επιπρόσθετο». Μια «τιμωρία».

«Παράδεισος» και «Κόλαση» είναι πριν απ' όλα καταστάσεις της ψυχής, τις οποίες εγώ ο ίδιος δημιουργώ με τις αποφάσεις και τις πράξεις μου. Με το θέλημά μου. Είναι δύο αντίθετες κατευθύνσεις αυτοαλλοίωσης της ψυχής. Στην πρώτη, η ψυχή αναπτύσσεται. Μεγαλώνει, αγκαλιάζει τον κόσμο όλο. Γίνεται συμπαγής και αστράφτει. Στη δεύτερη υπαναπτύσσεται. Γίνεται σκοτεινή και μικρόψυχη. Μικραίνει δε συνεχώς, για να καταρρεύσει τελείως μέσα στο Τίποτα, αν δε θελήσει να βγει απ' τον εαυτό της.

Ο Θεός δίνει συνεχώς ευκαιρίες «καλής αλλοίωσης» στην ψυχή του ανθρώπου. Οπωσδήποτε στην παρούσα ζωή, μα και στην «άλλη». Κι αυτό ως τη Συντέλεια. Ως τη γενική Ανάσταση και την Τελική Κρίση. Τότε θα απευθυνθεί ο Χριστός στον καθένα προσωπικά για να του πει: «γενηθήτω το θέλημά σου». Ας γίνει οριστικό αυτό που συ ο ίδιος θέλησες να είσαι.

Η ελευθερία του προσώπου είναι μέγα μυστήριο. Το εγώ μπορεί να κάνει τον εαυτό του θεό. Και να κλειδωθεί στο θέλημά του στον αιώνα τον άπαντα. Γι' αυτό και η αρχαία Εκκλησία απέρριψε σαν ανοησία τα δήθεν μεγαλόψυχα οράματα για την τελική κατάργηση της Κόλασης.

IV

Το βιβλίο του C. S. Lewis μας μιλά για μια από τις «εκδρομές», που γίνονται κάθε τόσο, από την Κόλαση στον Παράδεισο. Σ' αυτές παίρνουν μέρος όσες ψυχές το επιθυμούν. Το διαστημικό λεωφορείο έρχεται και τις παραλαμβάνει. Και τις ανεβάζει μέχρι τα κράσπεδα του Παρα-

δείσου. Με σκοπό να δουν το μέρος. Κι αν τους αρέσει και θέλουν, μπορούν να μείνουν και να συνεχίσουν στα ενδότερα.

Θα χρειαστεί βέβαια να υποβληθούν σε μια μικρή «εγχείρηση», για να τους αφαιρεθεί το όποιο πάθος κάνει τη ζωή τους Κόλαση. (Καθώς και ό,τι θαρρούν για αρετή τους.) Είναι βέβαια ελεύθεροι να αποφύγουν την «εγχείρηση» και να γυρίσουν πάλι πίσω.

Το τραγικό είναι ότι οι πιο πολλές ψυχές προτιμούν να επιστρέψουν στην Κόλαση. Οι πιο δεκτικές γιατί θέλουν να μεταφέρουν λίγη από την Κόλασή τους στον Παράδεισο. Δεν εννοούν να ξεκολλήσουν την Κόλαση από πάνω τους. Εξακολουθούν να είναι εγκλωβισμένες στα πάθη, που έθρεψαν σ' αυτήν εδώ τη ζωή. Αν και αφυδατωμένα –εντελώς ονειρικά– τα παλιά τους πάθη είναι το «περιεχόμενό» τους. Φοβούνται να τα θυσιάσουν...

Δε γίνεται όμως να παντρέψουμε την Κόλαση με τον Παράδεισο. Εξ ου και ο τίτλος του βιβλίου: «*Το μεγάλο διαζύγιο*».

Η χριστιανική Κόλαση δεν είναι όπως ο Άδης των αρχαίων, απ' όπου είναι αδύνατο να βγούμε. Κλειδωμένες είναι και οι δικές της πόρτες. Αλλά από μέσα. Και τα κλειδιά τα κρατούν οι ίδιοι οι κολασμένοι. Αν θέλουμε να βγούμε, δεν έχουμε παρά να πορευτούμε προς την πλησιέστερη Στάση του μεταφυσικού Λεωφορείου...

Η Κόλαση, όπως κι ο Παράδεισος, αρχίζουν από την παρούσα ζωή και συνεχίζονται πέρα απ' αυτή. Οι ευκαιρίες (για την αναγκαία «εγχείρηση») που παρέχονται εκεί, αναφέρονται σε ό,τι φτιάξαμε εδώ. Μόνο που «εκεί» η αντικειμενική βάση των γνωσιολογικών αμφιβολιών, για την ύπαρξη του Θεού, της Ψυχής, της Κόλασης και του Παραδείσου, έχουν εκ των πραγμάτων καταργηθεί.

V

Πώς ακριβώς γίνεται και «δίνονται ευκαιρίες» («εκδρομές στον Παράδεισο»), πώς τα μνημόσυνα και οι προσευχές, για την ανάπαυση των κοιμημένων αγαπητών μας προσώπων, προκαλούν τέτοιες «εκδρομές ευκαιρίες», αυτό είναι ασύλληπτο για την τωρινή μας αντιληπτικότητα.

Σύμφωνα όμως με τον τελευταίο μεγάλο θεολόγο μας, τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά, το πράγμα δεν είναι και τόσο παράλογο, γιατί:

α) Σε αντίθεση με τα άλλα ζώα η ψυχή του ανθρώπου *έχει τη ζωή ως ουσία*. Γι' αυτό και είναι αθάνατη.

β) Σε αντίθεση με τις άλλες νοερές λογικές υπάρξεις (τους αγγέλους) η ψυχή μας *έχει τη ζωή και ως ενέργεια*. Γι' αυτό και έχουμε σώμα.

γ) Αλλά *μόνο ο Θεός έχει την αγαθότητα ως ουσία*. Πιο σωστά: είναι η *πηγή της αγαθότητας*. Η δική μας ψυχή (όπως και των αγγέλων) είναι απλώς δεκτική της αγαθότητας: τη δέχεται και την απορροφά ή δεν τη δέχεται και την απορρίπτει. Είναι έτσι *σύνθετη* η ψυχή μας. Αποτελείται από τη *ζωή ως ουσία* και από την *ποιότητα της διαθέσεώς της σε σχέση με το αγαθό*.

Αυτή η «ποιότητα» είναι το ζήτημα. Και εξαρτάται απολύτως από την ελευθερία μας. Από το θέλημά μας.

Με το θάνατο στερεύει η ειδική εκείνη ενέργεια της ψυχής, που έχει τη δύναμη να ζωοποιεί το σώμα. Η ψυχή όμως δε χάνει το σύνολο των ενεργειών της. Εξακολουθεί να ζει και να ενεργεί. Να αποφασίζει και να πράττει στο πεδίο των σχέσεων με τον Θεό και τις άλλες ψυχικές υπάρξεις. Και ακριβώς, η ποιότητα αυτών των σχέσεων είναι που διαμορφώνει την Κόλαση και τον Παράδεισο.

Μέχρι να ολοκληρωθεί ο «κύκλος της Πτώσης» δίνονται, λοιπόν, στην ψυχή επιλογές-ευκαιρίες. Πώς ακριβώς σχετίζονται με την «υποκειμένην εκάστω ποιότητα διαθέσεως» θα πάρουμε μια γεύση αν αφεθούμε στην τέχνη του έμπειρου ξεναγού μας σε τούτο το ονειρικό ταξίδι από την Κόλαση στον Παράδεισο.

Θεόδωρος Ι. Ζιάκας